

bromera

Tobies Grimaltos

El joc
de pensar

EL COMENÇAMENT

Marta, la meua filla, ja sabia des de feia temps que jo era professor de filosofia. El que no sabia massa bé era què és això de la filosofia. Un dia, mentre vèiem un programa bastant avorrit de televisió, em va preguntar què era això que jo ensenyava, què era la filosofia. Vaig intentar de no contestar: jo mateix no ho sabia gaire bé, era difícil d'explicar, ja ho sabia quan fóra més gran...

—Això sí que està bé! —va contestar de seguida—. Ets professor de filosofia, et paguen per això i no saps què és! Va, digues-me què és la filosofia. No dius tu que res no és massa complicat si se sap explicar?

—Bé, si vols t'ho explicaré, però un altre dia. Ara has d'anar a dormir —li vaig dir, intentant defugir encara la qüestió.

—Ja, si encara no són ni les nou i mitja! Ja ho sé, vinga dir que tot és bonic si s'estudia amb ganes i s'entén, que tot és comprensible si es vol explicar, i ara tu no vols contestar-me. Ara et diria jo a tu això que tantes voltes diu l'àvia: cal predicar amb l'exemple! Jo també sé dir als altres que han de fer, però, i quan li toca a un mateix, què? Eh?

No vaig tenir més remei que afrontar la pregunta.

—D'acord —vaig dir, no de massa bona gana—, et

diré què és la filosofia —i vaig continuar—: *Filosofia* és una paraula que ve del grec i que vol dir ‘amor a la savi-esa’. Quan va sorgir, hi havia encara moltes coses per saber o, si vols dir-ho d’una altra manera, quasi tot estava per conèixer-se encara. Tots aquells que es dedicaven a intentar conèixer les coses eren filòsofs, perquè s’estimaven el saber, volien saber i no es conformaven amb els contes, les llegendes o els mites que ho *explicaven* tot recorrent a personatges extraordinaris, éssers capaços de qualsevol cosa, divinitats que governaven el destí del món i dels homes.

—Ja!, com això de la Penya Roja —va soltar Marta, sobtosament, i com un misteri per a mi.

—La Penya Roja? —vaig preguntar jo amb una perplexitat sincera.

—Sí, quan ets xicoteta et diuen que és així per la sang d’un gegant que va ser vençut i mort allí. T’ho creus més o menys, però, a mesura que vas creixent, veus que això és un conte, que no pot ser així. Després t’assabentes que és roja pels minerals que la componen. És un poc despagat, perquè es perd el misteri. Però ho entens millor; almenys ara ho entens.

—Sí, Marta, igual. Aquell que volia conèixer el què i el perquè de les coses, sense haver de recórrer a fantasies del passat que ja no es podien comprovar, era considerat filòsof. Qualsevol cosa que fóra objecte d’estudi o de recerca del pensament era objecte de la filosofia.

—Bé —va replicar Marta—, avui també hi ha moltes coses per saber encara; però, tots els que es dediquen a això són considerats filòsofs? Els científics també són fi-

lòsofs? Enric ensenya física i jo no he vist que ningú diga que és filòsof. Però els científics també és dediquen a voler conèixer millor les coses. Tu de física no en saps gaire i ensenyas filosofia. Aleshores, què és avui la filosofia?

—A veure, Marta: que jo haja dit que tot es pot explicar si hom ho vol de veres, no vol dir que tot es puga explicar de seguida i amb una sola frase. Cal tenir un poc de paciència. Això anava a explicar-te ara. Efectivament: al llarg del temps, els homes anaren sabent més i més de cadascuna de les coses que estudiaven. Els diferents camps d'estudi es varen convertir en disciplines especialitzades, això és, en matèries d'estudi per elles mateixes.

—Com assignatures, no?

—Això, Marta, com assignatures.

»Va arribar un moment en què uns filòsofs es dedicaven més a un tipus de qüestions o únicament a un tipus de qüestions. Tots aquells que es dedicaven a estudiar les coses materials, foren de l'univers —com el sol, la lluna o les estrelles—, o foren de la terra o els éssers que hi habiten —persones, animals o plantes— començaren per anomenar-se filòsofs naturals o filòsofs físics, i després ja cadascú va rebre un nom més específic encara: metge, físic, químic, biòleg, geòleg, etc.

—Què és un geòleg, pare?

—El que estudia la terra, les seues capes, com es formaren i quan, la seua composició, quins minerals hi ha, i tot això.

—Ah!

—Això, de tota manera, va ocórrer ben tard —vaig

continuar jo—. Fins no fa tants segles, els matemàtics eren també físics i el que avui anomenem pròpiament filòsofs. Hom tenia la sort de poder-se dedicar a diverses coses alhora.

—Home!, sempre és més divertit canviar. Si a mi, al col·legi, em donaren només matemàtiques, crec que m'avorriria molt —va dir Marta sospesant la qüestió.

—En qualsevol cas, totes aquestes ciències s'independitzaren a mesura que anaven aconseguint l'èxit. Podien explicar moltes coses, podien predir fets, avançar-se als esdeveniments. Havien aconseguit un veritable coneixement, tenien un cos propi de coneixements, cada volta més abundós. Anaven deixant la mare filosofia i establint-se pel seu compte. Després vingueren altres disciplines (ja saps, com assignatures). En la mesura que cobraven consciència que tenien un objecte d'estudi propi, un mètode més o menys original i efectiu d'abordar les qüestions, en la mesura que podien donar compte de certs aspectes de la realitat, explicar-los, mesurar-los, tractar-los i, si calia, aprofitar-los o superar-los, en la mesura que es constituïen en un coneixement *útil*, abandonaven la casa mare i cobraven independència.

—Tot això està molt bé, però què hi resta? Què és la filosofia?

—Doncs resten coses de les quals no s'ocupa cap d'aqueixes ciències (o no se n'ocupa de la mateixa manera que la filosofia), i potser no se'n poden ocupar. Queden també aspectes fronterers entre les diferents ciències, i també falta preguntar-se per les ciències mateixes, pels seus mètodes i la seua adequació.

—Uf, quanta cosa! Vés més a poc a poc —va protestar Marta.

—Mira: per exemple, la física et diu com és el món, com es comporten les coses, quines són les lleis o els principis a què es ceneixen. Però per què és el món? Per què el món és com és i no d'una altra manera? Això ja no és missió del físic contestar-ho. El mateix podem dir d'altres ciències. La biologia et dirà com són els animals i les plantes, quins són els principis de la vida. Però, per què hi ha vida? Això en el sentit últim, el sentit que no consisteix a dir: «perquè certes substàncies es combinaren sota certes condicions»; això, la pregunta per a aquest sentit últim, no ho pot contestar la biologia. Sempre pots preguntar: però per què existien aqueixes substàncies, per què s'hagueren d'ajuntar? Quin sentit té el món?, quin sentit té la vida? Això no ho pot contestar ni la física ni la biologia. Potser ningú no ho pot contestar, però em reconixeràs que no podem deixar de fer-nos aqueixes preguntes. Aqueix és el fat de la filosofia (*fat* vol dir 'destí ineludible', Marta), aqueix és el seu fat i també la seua motivació, la seua esperança i la seua condemna. Ja fa molts anys, un savi va dir que la raó humana té el singular destí de plantejar-se qüestions que no pot defugir, però que tampoc no pot resoldre.

—I si no les pot resoldre, per què ocupar-se'n?

—Doncs perquè no pot evitar-ho. Ni crec que fóra bo que ho evitara. Pensa, per exemple, en la qüestió sobre *què cal fer*: què està bé i què està malament. Les lleis et diuen què has de fer i què no has de fer. Se suposa que estan basades en el que és millor per a tots. Però quan ens

preguntem seriosament què és el bé, el bé últim, no en una circumstància i per a un grup, les coses comencen a no estar clares. De fet, qüestionem de vegades la llei. No has sentit de vegades: «això deu ser legal, però no és just»? Què és la justícia? Per què és millor la justícia que la injustícia? Aqueixes són preguntes filosòfiques.

—Ja ho vaig comprendre —va dir Marta—, la filosofia s'ocupa de coses de xiquets. Sí, són aqueixes preguntes que si fem els xiquets als grans, els grans ens miren malament, com si preguntàrem coses que tothom sap. Però tinc la sensació que no és així del tot.

—Sí, certament, tots tenim respostes útils. Respostes que ens valen per al dia a dia. No són respostes sòlides ni que suporten una anàlisi més profunda. Però en certa manera tampoc no ens agrada massa escarbotejar, furgar en la llaga. És massa dur i massa descoratjador, perquè tampoc no es troben respostes definitives. En certa mesura, la filosofia és impertinent, pretensiosa i, si es volen resultats aplicables de manera immediata, fútil, és a dir, quelcom que no paga la pena d'ocupar-se'n.

—Espera't, pare. Espera't que et talle un moment. Vols dir que una cosa fútil és una cosa que no paga la pena d'ocupar-se'n, no és això? Ja he observat que dius primer una paraula i després dius el que significa. Per què no dius directament allò que significa i acabem abans?

—Perquè aleshores sempre parlaríem igual. No t'interessa aprendre paraules noves? Poder dir les coses de manera més precisa i sense circumloquis, sense donar voltes?

—Ho has tornat a fer —va dir Marta amb un somriure—. Però sí, sí que m'interessa. Tens tota la raó. Continua.

I vaig continuar, sense més, on ho havia deixat:

—Tot és un poc com la diferència entre poder compondre-se-les en la vida i preguntar-se si val la pena compondre-se-les així. La filosofia és impertinent, perquè fa preguntes sense resposta a qui ha aconseguit compondre-se-les amb respostes un poc fetes a mida. Però les preguntes continuen pendents, perquè és inherent a l'home (està completament lligat a ell) voler saber el seu destí, saber què hi pinta en tot això. Aquell savi de qui t'he parlat deia que era impossible evitar preguntar-se: què puc saber, què he de fer?, què m'és permès d'esperar?

—He de reconèixer —va dir Marta— que a última hora m'he perdut. Però crec que me n'he fet una idea. Crec que la filosofia tracta d'aquelles qüestions que a tots ens preocupen però que no estudiem en cap de les assignatures que donem al col·legi.

—Més o menys, Marta, més o menys.

—Saps què podríem fer? Cada nit, després de sopar, podríem parlar de coses d'aqueixes, les coses de què s'ocupa la filosofia.

—No et promet res, Marta; però si algun dia tens algun tema d'aqueixos que t'interessa, podem parlar-ne.

—Bé, però ja procuraré jo tenir un tema cada nit.

Quan Marta va dir aquestes últimes paraules, em vaig esglaiar una mica i vaig desitjar que no ho portara realment a la pràctica. No va ser així, no se'n va oblidar, i d'aquesta manera va començar una aventura de la qual, no obstant, no em penedisc.

MARTA PARLA DE LA LLIBERTAT

Marta va venir del col·legi, tot preguntant per la llibertat. Li vaig dir que aqueix podia ser el tema de la nit. Li va faltar el temps: només acabar de sopar va voler que en parlàrem.

—Bé —vaig dir—, tu què creus que és la llibertat?

—Jo crec que la llibertat és poder fer el que vulgues.

Ho va dir amb la seriositat de qui s'adona que té una veritat inqüestionable i està disposat a desfer totes les objeccions; les quals, en cas d'existir, responen amb tota seguretat al fet de no haver pensat prou sobre la qüestió.

—El que vulgues, el que vulgues? —vaig fer jo—. Fins i tot allò que penses que està malament?

—Pare!, si penses que està malament, segurament no ho voldràs fer.

—Però, si volgues fer-ho, deixaries de ser lliure si no se't permetera fer allò que està malament?

Es va quedar una estona pensativa, com qui de sobte s'ha d'enfrontar amb quelcom que no havia previst i no vol reconèixer-ho perquè creia haver considerat tots els detalls de l'assumpte. Per tal de concedir-li una treva, que no s'enfadara amb mi, i, tot s'ha de dir, per no començar amb el tòpic tan rebregat i tan odiós de no confondre la llibertat amb el llibertinatge, vaig continuar:

—Deixem això ara. Tornem a allò de fer el que vulgues (i que no siga res de dolent). Com saps tu el que vols fer? Quina és la cosa que més t'abelliria fer ara (a banda, és clar, de parlar amb mi)? —vaig fer amb ironia.

—Jugar al Cluedo!

—Molt bé, si el que més t'abelliria fóra jugar al Cluedo, series lliure si pogueres jugar-hi i no series tan lliure si no ho pogueres fer. No és això?

—Sí.

—Però imagina't que, encara que tu no ho saberes, pogueres fer una altra cosa que encara t'agradaria més. No series més lliure si conegueres aqueix fet, si saberes que això també ho pots fer? Si hi ha una altra possibilitat per triar (de fet, la possibilitat que tu triaries) però la desconeixes, ets completament lliure si en tries una altra perquè no coneixes l'existència d'aquella?

—Ara sí que m'he perdut. Podries parlar com si no estigueres a classe?

—D'acord. Imagina't que aquesta nit hi ha un concert d'Enya i que jo tinc entrades. Encara voldries jugar al Cluedo?

—No, voldria anar al concert.

—Hauries sigut completament lliure si, havent-hi el concert d'Enya (encara que tu ho ignoraves), t'hagueres quedat a casa jugant al Cluedo?

—No, perquè no hauria fet el que més volia fer.

—Però per què no? Com que tu no sabies que hi havia un concert d'Enya, tampoc no hi volies anar. Simplement, això no entrava en la tria. El que volies era ju-

gar al Cluedo, i hauries sigut lliure si hagueres pogut jugar.

Marta es va quedar una altra vegada pensativa. Ara ja no era que se sentira atrapada. El problema no estava en la definició de llibertat que ella havia donat. Era una qüestió més àmplia, era alguna cosa més subtil. A la fi va dir:

—Crec que ací falla alguna cosa. Si no sé que hi ha el concert, allò que vull és jugar al Cluedo, però si sabera que hi ha el concert, ja no voldria jugar al Cluedo. Ara ja no sé si jugar al Cluedo és fer realment el que vull o no, quan hi ha un concert al qual m'agradaria anar, però no sé que hi ha el concert.

—Plantegem la cosa d'una altra manera. Pensa que les autoritats, per alguna estranya raó, prohibeixen el concert.

—Estarien retallant la meua llibertat —va soltar Marta de colp.

—I si en lloc de prohibir-lo n'amagaren l'existència? Sé que respecte d'un concert això no té massa sentit, perquè són els organitzadors els qui fan la propaganda, enganxen cartells, etc. Però, no ho sé, pensa que existeix alguna cosa a la qual tenen oficialment dret els ciutadans d'un país, però que des del poder es fa el possible perquè la gent no sàpiga que també poden fer això. O, millor encara, imagina't que jo sé que avui hi ha el concert d'Enya, que ho anuncien a tots els llocs, fins i tot a la televisió, però que, astutament, he fet tot el possible perquè tu no ho saberes. He canviat de cadena quan començava el que jo sabia que era l'anunci del concert, he dit als teus companys de classe que, si et deien res, m'enfadaria amb ells

i no els convidaria a la festa del teu proper aniversari, etcètera, etcètera. Què n'opinaries?

—Doncs, que a banda que em semblaria que ets un malvat, pensaria que estàs atemptant contra la meua llibertat.

—Però ara tornem a la mateixa: per què? Jo no t'impedisc que faces el que vols, l'únic que faig és impedir-te que vulgues coses.

—No és això encara més retorçut?

—Certament. Però el que vull que veges és que segons com has definit la llibertat, jo no estaria privant-te d'ella. Però ara tu dius que sí, i jo crec que amb raó. Haurem de reconsiderar què és la llibertat. Però abans de fer això, introduïm-hi nous elements que cal tenir en compte.

—Més encara?

—Sí, més encara. Tu vols que aclarim les coses o que simplement et done la raó?

—Au, val, aclarim la cosa.

—Imagina't que vols ser agradable a una amiga que està passant-ho malament. Vas a sa casa després de classe a fer-li companyia i a ajudar-la a fer els deures. Per tal de donar-li conversa, en un moment donat li esmentes que t'agradaria tenir un gosset. De sobte la teua amiga es posa a plorar. Una de les coses que la fan estar trista és que s'ha mort el gos de la casa, amb el qual la teua amiga s'ha criat. Tu volies ser agradable amb ella, fer que estiguera contenta, però has aconseguit entristir-la més. Has sigut lliure en fer això?